

"Nicolás Guerendiain" Irungo Errepublikarrak

Palmera-Montero gunea, lokal 4
Leandro Agirretxe, 1 - 20304 Irun
Tel.: 669 075423 – K.P.:10008

www.asociacionrepublicanairunesa.org
140431@asociacionrepublicanairunesa.org

Hurrengo txostenaren bidez, "Nicolás Guerendiain" Irungo Errepublikarraen Elkarteak memoriaren espazioek gizartearen kultur ondare gisa duten esanahiaren inguruan sakondu nahi izan du.

Memoriaren leku bat hauek guztiak bizi izan zutenentzat, eta ikasteko leku bat gainerakoentzat. Zer gertatu zen jakiteko eta gertaera horiek ez errepikatzen laguntzeko leku bat.

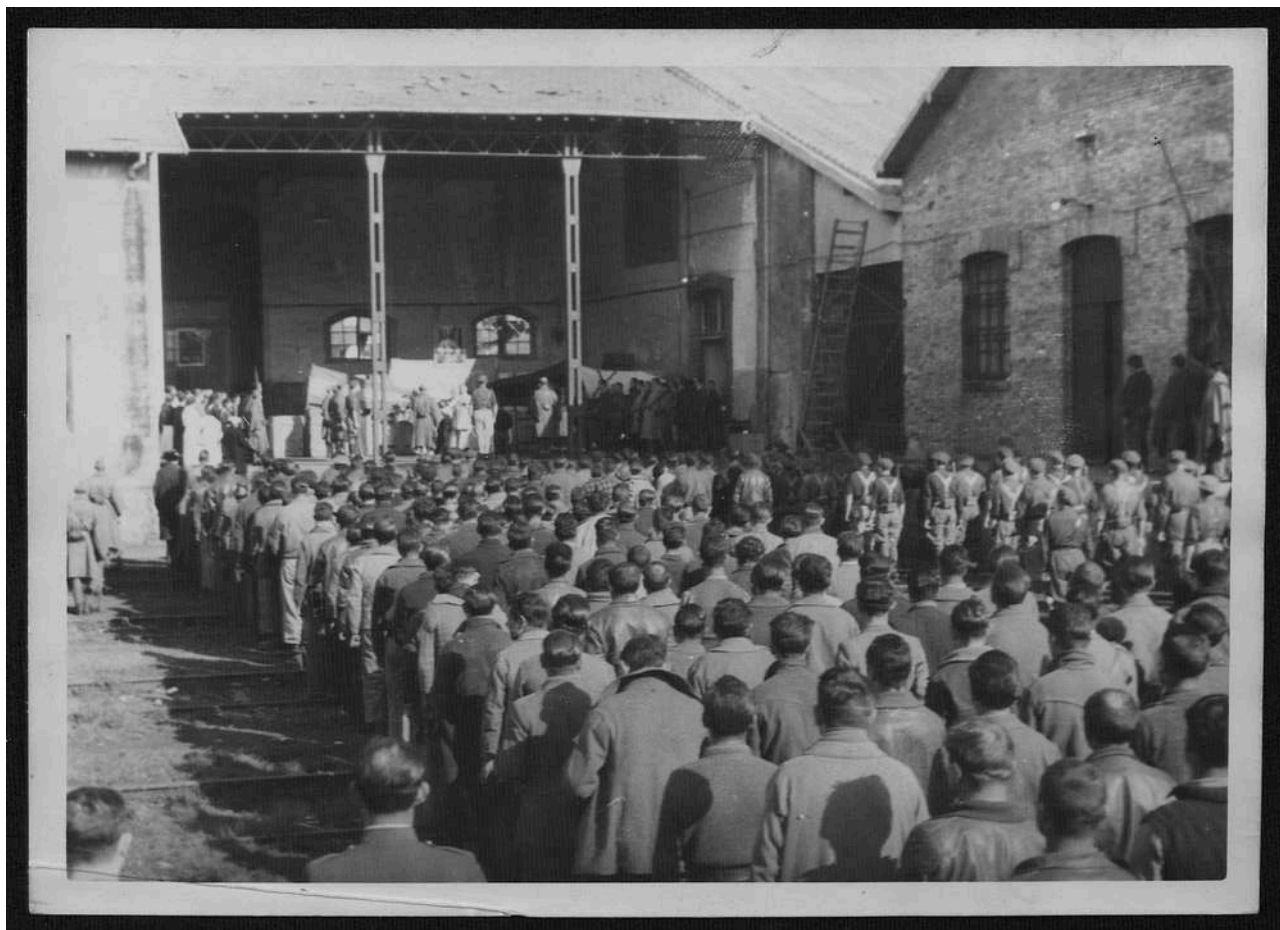
Hirian, II. Errepublikan, gerran garaian, gerraostean eta frankismoan zehar gertatutakoak erakusteko eta azaltzeko lekua. Erbestea, deportazioa, hilketak, trenbide-langileen arazketa, konfiskazioak, maisu-maistren aurkako errepresioa.

Giza eskubideen urraketen biktimei duintasuna emateko eta belaunaldi berriei beren iragan hurbila azaltzeko espazioak.

Historia Museoa zer den eta Museo Memorialistarekiko ezberdintasuna azaltzen da hauen agerpenarekin batera, besteak beste, bonba atomikoa, holokausto judua edo Txileko edo Argentinako errepresio eta genozidioa bezalako biktime errugabeen genozidioekin lotutako tokietan.

Memoria Historikoak estatu espainiarrean, kultura- eta hezkuntza-arloan duen egoerari buruzko laburpen txiki bat aurkezten da, eta, amaitzeko, Irunen memoriaren museo bat ezartzeko arrazoiak eta beharra aztertzen eta azaltzen dira.

MEMORIAREN MUSEOA IRUNEN

2021ko maiatzean egindako txosten:

“Nicolás Guerendiain” Irungo Errepublikarrak

Palmera-Montero gunea, 4. lokala

Tfno.: 669075423

Web: www.asociacionrepublicanairunesa.org

E-mailal: 140431@asociacionrepublicanairunesa

AURKIBIDEA

MEMORIAREN MUSEOA IRUNEN.....	1
“Nicolás Guereniain” Irungo Errepublikarrak	2
MEMORIA LEKUAK	5
MEMORIAREN MUSEOAK	9
Sarrera	11
Memoria-museoen zentzua eta esanahia.....	12
Memoria. Zergatik da memoria memoria-museoak beste historia-museoetatik bereizten dituen?, eta nola egiten du hori?	14
Orainerako eta etorkizunerako museo bizi bat, iraganeko ikasgaietatik ikasi eta bere gizartearen aldaketak kontatzen dituen, horrek laburbiltzen du memoria-museo bat zer den.	17
Memoria-museo eta -zentroei buruzko esperientziak	17
Konklusioak.....	18
ESPAINIAKO ESTATUAN MEMORIA HISTORIKOA NOLA DAGOEN KULTURAREN ETA HEZKUNTZAREN EREMUAN.....	19
MEMORIAREN MUSEOA IRUNEN.....	23
BIBLIOGRAFIA.....	27

MEMORIA LEKUAK

Kultura-ondarearen kontzeptua subjektiboa eta dinamikoa da, eta ez dago objektuen edo ondasunen mende, gizarteak ematen dien balioaren mende baizik; alde horretatik, gerorako zer babestu eta kontserbatu behar dugun erabakitzen du. Esanahi politiko eta identitarioa duten elementu sinbolikoak bilatzea, eta oinazea, dolua, gatazka eta ahanztura lantzea iraganari eta memoriari lotutako ondare baten dimentsio berriak dira. Alde horretatik, gizarte gisa baloratu eta zaindu behar ditugun gauzetako batzuk memoria-lekuak dira, memoria-ondarearen barruan dauden aldetik.

Pierre Noraren arabera (2009), memoria-lekuak ez dira soilik monumentuak, espazioak, paisaiak edo objektuak; izan ere, memoria-leku gisa definitzen ditu jaiak, enblemak, oroitzapenak, kantuak eta abar ere; azken batean, memoria bere baitan duten irudikapen material edo sinboliko guztiak. Memoria-ondare den aldetik, funtzioa du iraganaren memoria orainaren auzi kritiko bihurtzea gogoeta-ariketa kolektibo baten bidez.

Memoria-espazio horiek ekintza hezigarriak sortu dituzte, eta ekintza horien bidez, giza eskubideen urraketan biktimak duindu egin dira, eta belaunaldi berriei azalpenak eman zaizkie gertuko iraganaz eta demokraziaren aldeko borrorak izan zituen kostu historiko eta humanoek.

Indarkeriaren biktimen azterlan batek iradoki zuen ezen, diru-konpentsazioaren ondoren, memorializazio-ekimenak direla bigarren modu garrantzitsuena Estatuak ordaina eskain diezaien. Oroitzapenerako monumentu publikoek eta memoria-museoek edo -zentroek kultura demokratiko zabalagoak eraikitzen lagun dezakete epe luzean, komunitateen artean elkarrizketak sortzen baitituzte edo iraganetik ikasitakoaz jabetzen baitira belaunaldi berriak ere.

MEMORIAREN MUSEOAK

Sarrera

Modu ugari daude iraganeko ohiturak, kontsumoak eta hedapenak ezagutzeko, eta museoak dira moduetako bat. Tereza Scheiner museologo brasildarrak planteatzen duen bezala, museoa ez da objektuen memoria bermatzen duen leku bat soilik, denboraren eta espazioaren bidez memoria eraikitzeo adibide bizi bat ere bai baita.

Aurrekariak, bitxikeria- eta zaharkin-kabineteak, objektuarekiko lilura erakusten zuten. Denbora joan ahala, lilura hori bizimoduak erregistratzeko eta interpretatzeko gogo esplizitu bat bihurtu zen, eta gero eta iturri askotarikoagoekin lan egiten zen horretarako. Objektuaz gain, testigantzak, soinuak, irudiak eta abar erabiltzen hasi ziren, eta, azkenean, museo askotan, agerian geratu zen historia-museoaren gai edo funts nagusia ez zirela objektuak, baizik eta pertsonak, haien definizio kulturala eta gizarte-aldaketa.

Baina historia-museoaren –eta, oro har, museo guztien– ardatz nagusi objektua izatetik subjektua izatera aldatzea XX. mendearen bigarren erdian gertatu zen. Hori gertatu aurretik, historia-museo tradizional batek bilduma etnografiko eta arkeologikoak eta antikuariorenak eduki behar zituen. Haietako gehienak XIX. mendearen herentzia ziren, eta, orduetik gaur egunera arte, beira-arsan daukaten objektua da erakusgai nagusia.

Gerraostetik aurrera, aldaketak izan ziren gizarte-zientzietan eta giza zientzietan, ikuspegi berriak zabaldu ziren iragana ezagutu eta aztertzeo. Alde horretatik, aipagarria da lehen baztertu egiten ziren informazio-iturrien bidez berrikusten zirela gai garaikideak.

Testuinguru horretan, historia-museoek, hainbat aldaketa izan zituzten kontzeptu aldetik, eta, aldaketa horiei esker, musealizazio-erakunde eta -prozesu berriak sortu ziren, hala nola, **museo memorialak**. Hala ere, aldaketa ez zen uniforme izan. Memoria-museoek ere aldaketa-prozesu bat pasatu dute, gerraostean agertu zirenetik 1990eko hamarkadan une gorenera iritsi arte.

XX. mendeko hogeiko eta hogeita hamarreko hamarkadetan, lehen Mundu Gerrako memoria-monumentu asko sortu ziren, baina ez ziren museo-espazio bihurtu erabat. Gainera, gerra oroitzeko monumentu horiek, beren egituren zein mezuan, hemeretzigarren mendeko eskemak mantentzen zituzten: balio ukiezinak goستن ziren, hala nola ohorea, sakrifizioa eta ausardia, eta, aldi berean, ideal nazionalista bat indartzen zen.

Paul Williams-ek *Memorial Museums*-en dioenez (2007), bigarren mundu-gerrak erabat aldatu zituen oroitzapenerako moduak; izan ere, Holokaustoa eta bonba atomikoaren leherketa –tamaina ezezaguneko giza tragediak izan ziren, eta haien biktima nagusiak gatazkatik kanpo zeuden, eta suntsitu egin zituzten, ez ziren borrokan hil– gertakari antinomikoak izan ziren gerra "konbentzionalen" ereduak dagokienez. Horren ondorioz, aurreko gerrekin alderatuta, memorializazio desberdin bat planteatu behar izan zen, formari eta edukiari dagokienez. Lehen bi memoria-museoak 1950eko hamarkadan sortu ziren, eta biktima errugabeen genozidioei lotuta

daude: **Hiroshimako Bakearen Museoa** (1955), Estatu Batuek bonba atomikoa jaurti zuten tokia, eta **Yad Vashem** (1953), Holokaustoaren memoria gordetzeko gunea, Jerusalem.

Hau da, Bigarren Mundu Gerraren amaieratik aurrera, agerian jarri ziren, azpiegitura handiagoarekin, jada argi eta garbi basakeria, ankerkeria edo genozidioa esan zitzaiona gogoratu eta musealizatzeko moduak. Gerra horren krimenei buruzko eztabaida funtsezkoa izan zen historiografiarako ez ezik, prozesu museologikoetarako eta memoria kolektiborako ere.

Memoria-museoen zentzua eta esanahia

Memoria-museoen zentzuaz eta esanahiaz gogoeta egiteko hasierako irizpidea izan zen zer ziren eta beste museoetatik zertan bereizten ziren argitzen saiatzea.

Zer ziren (edo zer ez ziren) memoria-museoak? Zer zuten amankomunean? Zerk bihurtzen zituen memoria-museo eta ez, soilki, historia-museo "berri"? Zergatik deitu zieten "memorialak" beste historia-museoetatik edo museo sozialetatik bereizteko?

Williamsek uste du memorialak "kategoria museologiko berri" bat direla eta historia-museoen mundua goitik behera aldatu zutela, zeren bere garaian gogoratzeko prozesu berriak islatu baitzituen. Baieztapen horrek bi alderdi ditu:

- Alde batetik, kategoria berri horretarako parametroak ezarri beharko lirateke, eta horrek egoera dezente zailduko luke.
- Eta, bestetik, memorialak sortzeak **ez du esan nahi ohiko historia-museoa "gainditu" denik**; izan ere, hasteko, **bat ez da bestea baino hobea: kontua da gizarte-funtzio desberdina dutela**. Gainera, denboran eta espazioan batera daude biak; izan ere, badira gizarteak eta gobernuak XXI. mendean ohiko historia-museoak egiten jarraitzen dutenak, batzuetan memoria-museoak eraikitzearekin batera. Azkenik, batzuen eta besteen arteko trukeak agerikoak dira, eta saihestezinak. Horri esker, museo "hibridoak" sortu dira, bi kategoria horietan sartuko liratekeenak, edo kategoria horietako bakar batean ere ez.

Kategoria berri horretako irizpideak identifikatzea edo ezartzea izan zen memoria-museoak ulertzeko bigarren urratsa. Williamsek memorialen elementu bereizgarri batzuk iradokitzen ditu, batez ere ohiko historia-museoekin alderatuta:

- a) **Kokatzen diren lekua**, oro har, erakunde-identitatearekiko integrala izaten da.
- b) **Publiko erregularra dute, museoarekin harreman berezia duena**.
- c) Politikoki esanguratsuak diren jarduera bereziak egiten dira haietan.
- d) Errudunak epaitzeko edo biktimei laguntzeko **ikerketak-prozesuak babesten dituzte**.
- e) **Harremanetan egoten dira adiskidetze-batzordeekin eta giza eskubideen batzordeekin**.
- f) **Funtzio pedagogiko bereziki garrantzitsua dute**, biktimekin lan psikosoziala egitea barne.
- g) Egiten duten lan hezigarria kontsiderazio moralek akuilatzen dute, eta loturak ezartzen dituzte gaurkotatasuneko edo gizarte garaikideari buruzko gaiekin.

- h) Gertakari askotarikoak lantzen dituzten arren, **gaiak antzekoak izaten dira, hala nola:** biktimak, oro har, zibil errugabeak; haien heriotzak basakeria-egoeran gertatu ziren, eta horregatik ezin da onartu gizarte-onura baten aldeko sakrifizioak izan zirela esatea; istorioak mitologizatzeko joera izaten dute, izaera dramatikoak dutelako, eta, azkenik, gertakari batzuk zigortu gabe eta erruduntasunik argitu gabe daude.

Zergatik ez dira Williamsek proposatutako elementu horiek memoria-museoarenak edo ohiko historia-museoarenak bakarrik? Horiei buruzko gogoeta partikular batek ikuspegi sakonagoa eskainiko du, zaila baita batzuk besteetatik bereiztea. Horrela, bada, adibidez, lehenengo hitz-tartean: **museo guztiek, historiakoak izan edo ez**, identitate instituzional sendoa dute, eta kokatzen diren espazioan islatzen da.

b hitz-tartea, publikoarekiko harremanari buruzkoa, bai da egokia memorialak bereizteko elementu gisa; izan ere, nahiz eta bisitaria edozein museoren erdigunea den edo izan behar lukeen behar museistiko eta museologikoak kontuan hartuta, memoria-museoetan lotura berezia dago gertaeraren garaikide diren erabiltzaileekin: lehenik, oroitzapen-dosi handia dagoelako, aurkako emozioak izaten direlako eta lekukoak edo lekukotzak pisu sinbolikoa izaten duelako; bigarrenik, bisitari horiek erakusketaren "objektu" izan daitezkeelako; hau da, narratibaren muina eta ardatza direnez, haien kontakizun pertsonalak dira historia musealizatuaren ildo nagusia.

c puntuari dagokionez, uste dut izendapen hori ez dela memorial baten eskusiboa edo definitzailea, zeren, oro har, historia-museoak maiz erabiltzen baitira ekitaldi politikoak egiteko leku gisa, batzuetan garrantzi handiko ekitaldiak.

d eta e hitz-tarteek bai funtzionatzen dute elementu bereizgarri gisa, zeren memorialek lantzen dituzten gaiak, hain zuzen ere, gabeziak erakusten dituzte gobernu baten eskubide-estatuari dagokionez, edo batere eskubiderik ezari dagokionez. Museo nazional edo historia nazionalako museo gehienek ez bezala, historia ofizialean sartzen ez dena edo herentzia edo ondare gisa onartzen ez dena erakusten dute memorialek.

Funtzio pedagogikoa (**f hitz-tartea**) nekez esan daiteke gehiago edo gutxiago denik museo-motaren arabera; izan ere, museologiaren egungo postulatuekin bat etorriz, funtzio hori, edozein kasutan, zentrala da, edo izan beharko luke. Hala, adibidez, historia-museo konbentzional batek jarduera museopedagogiko trinkoa izan dezake, baita memorial batek baino gehiago ere, baldin eta hezkuntza-sail sendo bat badu eta haren kudeatzaileek hezkuntza-lerro instituzional bat definitu badute.

g hitz-tarteari dagokionez, uste dut memoria-museoetan funtsezkoa dela, eta hala izan behar duela, funtzio morala, baina horrek ez du esan nahi ohiko historia-museoek halakorik ez dutenik; aitzitik, historia nazionalako museoek, esaterako, gizalege-zentroak dira, eta xede dute Estatuaren, subiranotasunaren eta balio nazional esaten zaien horien (batasuna, identitatea, etab.) printzipio moralei atxikitzea bisitariak.

Orainarekiko loturari dagokionez, ohiko historia-museo gutxik lortzen dute lotura hori ezartzea. Historia naturaleko edo zientziako museo batzuetan, baita arte-museoetan ere, ahaleginak egiten dira iraganaren eta orainaren arteko lotura ezartzeko, baina, historia-museoen munduan –**hain zuzen, horietan egon behar luke agerien!**–, iragana-oraina lotura, oro har, desartikulatuta dago. Hain zuzen ere, memoria-museoak bihurtu dira nagusiak gai garaikideei ekiterakoan eta "ez errepikatzeko gogoratu" klaxea zabaltzerakoan; horregatik dira maiz hain polemikoak: direnei buruz eta direnekin hitz egiten dutelako oraindik irekita jarraitzen duten gaiei buruz.

Gaiekiko lotura, *h* hitz-tarteari dagokiona, irizpide bideragarria iruditzen zait memoria-museoak zer diren ulertzeko; izan ere, traumak dira horietan azaltzen diren gertaerak, direla hilketa etnikoak, direla eraso terroristak, direla istripu nuklearrak, direla errepresio politikoak. Shock edo trauma soziala sortzen da indarkeria eta krudeltasuna oso latzak eta erabat hunkitzeko modukoak izan direlako, milaka pertsonen eguneroko bizitza betiko hondatuta gertatzen baita. Hori dela eta, memorial bat eraikitzeak esan nahi du, zehatz-mehatz, gutxieneko baldintzak daudela gizarte batek trauma hura publikoki bideratu eta berregin dezan. Hala, ihes-balbula bat sortu ahal izango da, eta, batez ere, gizarte-herentziaren parte diren gertaerak lausotzea saihestuko da.

Traumaren auzia, memorialen elementu komuna den aldetik, ondarearekin lotuta dago; izan ere, memorialek hain egoera zorigaiztokoak erakusten dituzte, ezen gizarteek nahiago izaten baitute baztertzea, are gehiago zauria hain zaharra ez denean: biktimak isilik egoten dira oinazea arinduko dutelakoan, eta gobernu inplikatuak ahanzteak bultzatzen dute, erantzukizunak saihesteko. Baina traumak herentzia ere badira, eta, horretan, memorialek eremua ireki dute, gizateriaren historiaren parte diren gertaera dramatiko, gaitzesgarri eta gordinak ondare gisa onartzeko, eta ez, ahaztea hobe den herentzia negatibo gisa

Memoria. Zergatik da memoria memoria-museoak beste historia-museoetatik bereizten dituen?, eta nola egiten du hori?

Memoriaren kontzeptuari dagokionez, baliagarria da Young-en lana; izan ere, nahiz eta ia monumentuetan soilik ardatzu, adierazten du memorial bat, oro har, liburu bat, monumentu bat edo museo bat izan daitekeela, beste aukera batzuen artean, xedean edo forman bereizten badira ere.

Williams eta Young memorial hitzaren definizio itxiago baten aurka daude, beste autore batzuek iradoki duten bezala; horien iritziz, memorialek dolua eta galera adierazten dute, eta monumentuek, berriz, handitasuna edo adorea. Williams-en eta Young-en jarreraren oinarria da liburuak, museoak eta monumentuak memorialak direla guztiak, oinarrian duten funtzioagatik (oroitzapena sortzea), nahiz eta fisikoki desberdinak izan. Beste era batera esanda, memorialaren nozioa, substantiboa baino gehiago, adjektiboa da. Horrenbestez, esan dezakegu badirela memoria-museoak, memoria-monumentuak edo memoria-eleberriak, adibide batzuk aipatzearen.

Bestalde, memoriaren nozioa dago, eta hori hainbat ikuspegitatik aztertu da, historian eta historiaren filosofian, soziologian eta museologian. Hala ere, aztertzeko esparru bat ezar daiteke oinarrizko lau ardatz hauek lotzeko: memoria, memorialak, museologia eta historia.

Memoria kontzeptuak lotura estua du historiarenarekin; hainbestera, ezen batzuetan gainjarri edo nahastu egiten baitira. Horregatik, garrantzitsua da bien arteko bereizketa egitea, intuizio-prozesuak baitira bata zein bestea: historia, kognitiboa, borondatezkoa eta antolatua da, memoria ez bezala; izan ere, memoriak, oro har, norbanakoen eta gizartearen denbora-erabilerekin du zerikusia. Nahiz eta hitza hainbat testuingurutan eta esanahi desberdinekin erabili den, bi modu nagusi daude ulertzeko:

1) istripu bat bezala (gogorapena), eta

2) bilatze-prozesu bat bezala (oroitzapena)

Ondoren ikusiko dugunez, museoaren eremuan, historia eta memoriaren arteko bereizketa agerikoa izateaz gain, azken hori hirurogeita hamarreko hamarkadatik aurrera museo-diskurtsoetan sartzeari esker, ikuspegi eta espazio berriak agertu ziren historia-erakusketarako, eta, gainera, tradizionalagoak ere berriro egin ziren.

Historiografiatik, historiari eta memoriari buruzko azterlanak indar handiagoz egiten hasi ziren hirurogeiko eta hirurogeita hamarreko hamarkadetatik aurrera. Testuinguru horretan, Pierre Noraren lana, *Lugares de Memoria* (1984-1986), funtsezkoa izan zen oroipenari espazio bat emateko; hau da, lotura bat dago oroitzapenaren eta hura irudikatzen duten objektuen eta lekuen artean. Bestalde, Paul Riccurrek dio lotura dagoela historiaren eta memoriaren artean, eta lotura horretan memoria historiaren matrizea dela, baina horrek ez duela esan nahi bata bestea ordeztu behar duenik, trukea egon behar duela baizik: memoriak lekukotzaren ideia irudikatzen du, zerbait gertatu zela adierazten duen diskurtso sortzaileari edo deklaratzailerari bide ematen dion baliabide den aldetik; historiak, berriz, zuzendu, babestu, kritikatu, barneratu egiten du, zentzu-arkitekturen prozesu baten bidez.

Soziologiatik, XX. mendearen hasieran, Maurice Halbwachs-ek memoriaren elementu soziala nabarmendu zuen. Hor argudiatzen du jendeak, talde bateko kide den aldetik, hartu eta gogoratu egiten duela, hau da, *"bai memoriaren arrazoiak bai hartzen dituen formak gizarteak ezartzen dituela, gizabanakoak beren arbasoen esperientzien zeharkako memoriaren bidez historiara hurbiltzen diren sistema sozializatzaile baten parte gisa"*. Halbwachs-en proposamenak funtsezkoak izan ziren oroitzapenaren banakako bide eta prozesuak gaindituta talde-maila handiagoei garrantzi handia emateko; hau da, banaka gogoratzetik haratago, gizarte-memoria bat dago, talde baten barruko gertaeren, balioen eta harremanen ezagutza zaintzen duena.

Hala ere, funtsezkoa da memoriaren alderdi soziala nabarmentzea, batez ere interes publikoko gai historikoak direnean, garrantzitsua da memoria kolektiboa ez uniformizatzea. Normalean, termino hori zenbait pertsonak partekatutako ustezko oroipen homogeen bati erreferentzia egiteko erabiltzen da, baina, berez, fikzio bat da, edo itxurazko bakartasun horren barruan dauden jarreraren

aniztasunaren eta mugikortasunaren gainjartze bat. Horri dagokionez, Young-en azalpenak bi zentzutan hartuko ditugu:

Hobe litzateke "*memoria bilduaz*" hitz egitea, espazio batean biltzen diren hainbat memoria pertsonalen batura den aldetik (kasu honetan, adibidez, memoria-museoa) eta esanahi kolektibo bat esleitzen zaien aldetik. Eta memorialek zeregin nagusia dute iraganaren kontakizun desberdinetatik (edo kontrajarrietatik) abiatuta jositako narrazioen bidez iragan komunak sortzen dituzten inguruneak eraikitzeko. Hau da, elkarrekin gogoratzeko jarduera bihurtzen da memoria kolektibo, eta, horregatik, ideien ordena horretan, biltzen den memoriaren ardatzak dira memoria-museoak.

Oroipena eta oroipen kolektiboa memoria-museoetan nagusi direlako, dinamika partikularra dute prozesu kuratorialek, erakustekoek eta publikoarekin lotzekoek. Hasteko, aurkezten dituzten gertaeren garaikidetasuna da memoria-museoen ezaugarri nagusietako bat. Horrek, ohiko historia-museoetatik bereizteaz gain, berariazko zailtasunak sortzen dizkie kontzeptuen eta azalpenen esparruan. Izan ere, gertaerek inpaktu handia dute oraineko eguneroko bizitzan, musealizatu ondoren ere, eta, beraz, agerian geratzen da "*harreman nabarmena dagoela museoaren eta eremu politikoaren artean*". Horregatik, agian, beste museoetan baino agerikoagoa da haren eginkizun hezitzaile eta etikoa. Gainera, historia garaikidearen museoetan, konplikazioak sortzen dira, irekita jarraitzen duten gertaera mingarriak baitira, eta, horregatik, oraindik ezin dira ebaluatu haien azken ondorioak, kontakizun edo narratiba historiko ortodoxo bat egiteko.

Garaikidetasunak eragina du ikerketa-iturrietan ere; izan ere, iturri horiek desberdinak dira, alderatzen baditugu denboran urrun dauden garai historikoak aztertzeke erabiltzen direnekin. Memorialen iturriak, nagusiki, bizipenen testigantzak dira; hau da, bizirik jarraitzen dute gertaeran zuzenean tartean sartuta dauden aktore sozialek edo haien hurbileko senideek eta ezagunek, eta horrek karga semantiko handia sortzen du testigantza- eta memoria-nozioetan.

Ikerketa-iturriez gain, memoria-museoetan publiko-dinamika oso partikularrak daude, hainbat belaunalditako bisitariak biltzen baitira, direla gertaera horretatik kanpo dauden gazteak, direla gertaera horretako garaikideak. Hain zuzen ere, publikoa garaikidea delako, erakusketaguneko interpretazio- eta harrera-prozesuak eta, beraz, kuraduria- eta museografia-prozesuak ez dira ohiko historia-museoetakoak bezalakoak. Young-ek planteatzen duen bezala, museo memorialetan publiko hartzailea funtsezkoa bada haren esanahia osatzeko, aztertu beharko litzateke zer ondorio dituen belaunaldi anitzeko nahasketa horrek museo horietan gertatzen diren komunikazio-dinamiketan. Gai horretan, argigarria izan zen Norak erabilitako argudio bat, Gabi Dolff arte alemaniarreko historialariak berriro adierazi duena, hau esaten baitzuen: gertaera-leku bat bertan egon zirenentzat, lekukoentzat bakarrik izan daiteke memoria-leku bat; izan ere, gainerako guztiontzat jakintzak eta ezagutzak ikasteko leku bat da, ikasitakoa gero oroitzapen bihurtuko bada ere. Hau da, batzuentzat norberaren larruan izandako gertaeraren oroitzapena dena, beste batzuentzat, ikasketa berri baten bizipena da.

Publikoaren sektore garrantzitsu baten garaikidetasuna kontuan hartuta, uste dut memoria-museoetan baldintza onuragarriagoak daudela bisitariak, zuzenean edo zeharka, gaiarekin kontakturen bat izan dezaten (adibidez, familia-esperientzia bat); eta museo horiek, batez ere, agerian uzten dute iragana ez dela orainaz aparte gertatzen den errealitate bat, ohiko historia-museoetan gertatzen den bezala. Faktore hori ezinbestekoa da bisitariak gertaera ezagutu dezaten, eta, are gehiago, hura kritikoki ebaluatzeko eta interpretatzeko aukera esperimenta dezaten eta interpretazio publikoei ikuspegi alternatiboak aurkitzeko aukera izan dezaten.

Orainerako eta etorkizunerako museo bizi bat, iraganeko ikasgaietatik ikasi eta bere gizartearen aldaketak kontatzen dituen, horrek laburbiltzen du memoria-museo bat zer den.

Labur esanda, gizarte demokratikoak eraikitzeke testuinguru historiko eta politiko bati erantzuten dio memoria-museoak eta -zentroak ezartzeko arrazoiak, gizarte demokratiko horien helburua baita parte-hartze kolektiboaren bidez identitateak sendotzea. Espazio horien xedea da iraganaren berreraikuntza sinbolikoa egitea, eta, alde horretatik, indarkeria kulturala konpontzen eta bake-kultura eraikitzen laguntzen dute.

Kontakizun eta gidoi museologikoak eraikitzea ez da ariketa xaloa eta neutrala; aitzitik, karga politikoak, sinbolikoak eta ideologikoak ditu, segun zer gogoratu nahi den eta segun zer ahaztu nahi den.

Munduko hainbat tokitan memoria-museoek edo -zentroek sortu duten tentsioaren eta eztabaidaren beste elementu bat da garai batean atxiloketa, tortura edo deuseztatze fisikorako zentro gisa funtzionatu zuten espazioetan kokatzen direla. Kontzentrazio-esparru zaharrak, atxiloketa-zentroak edo kartzelak kultura-ekipamendu izateko egokitzen ari dira, gertatu zena biktimen eta bizirik daudenen ikuspegitik egindako irakurketak transmititzeko.

Espazio horiei eman zaizkien erabilera berri horiek aurrerapauso bat izan dira, diktaduren, erregimen politikoaren edo genozidioaren biktimek egia argi dezaten, eta, beraz, tentsioak sortzen dira benetan gertatu zena estali nahi duten militarretan eta sektore atzerakoietan.

Memoria-museo eta -zentroei buruzko esperientziak

Latinoamerikan, XX. mendearen azken laurdenean kontinentea astindu zuten diktadura militar indartsuekin eta gatazka armatuekin lotuta daude memoria-museo eta zentroak. Txile eta Argentina aitzindariak izan ziren memoriaren politikak planteatzen, eta gogoeta-lekuak eratu zituzten, eta askotan, iragan hurbileko gertaera edo praktika errepresiboak gertatu ziren lekuetan eratu ziren; esaterako, atxiloketa-eremuetan, hilketak gertatu ziren lekuetan, iraganeko eragile soziopolitikoak erreprimitu zituzten eraikinetan...

Bakearen aldeko parkea eta Villa Grimaldi Museoa Txileko Santiagon dago. Kasu horretan, tortura- eta atxiloketa-zentroa izan zena hausnarketa- eta jarduera-gune bihurtu zuten, iraganetik ikasten saiatzeko. Parkeak ez ezik, Villa Grimaldi Museoak zabaldu eta sakondu egin du Bakearen Aldeko Parkean egindako memoria-lana.

Argentinan, bi agertokik sinbolizatzen dituzte bere garaian kartzelak izan ziren espazioei emandako erabileren inguruko tentsio politiko eta ideologikoak. Bata, Rosarioko Memoriaren Museoa da, eta, bestea, Buenos Aireseko Armadaren Mekanika Eskola. Bi zentro horiek Txileko Villa Grimaldi bezalako memoria-espazioaren motakoak dira, diktaduraren indar errepresiboek iraganen okupatutako eraikinetan ezarri baitziren. Kultura-zentro horiek giza eskubideen aldekoen, biktimen senideen eta gobernu aurrerakoien lan kolektibo eta irmoari esker erabili ahal izan dira; izan ere, lan bateratu bat eginez, parte-hartzearen zentzu handia duten memoria-espazioak sortzea lortu dute.

Bizirik atera zirenentzat zein desagertuen senideentzat, horrelako museoak iraganeko memoriak zaintzeko eta kudeatzeko bitartekoak dira. Horrelako agertokien bidez, talde horiek beren senideak omentzeko narratiba bat gara dezakete, eta, aldi berean, gizartea kontzientziatzen dute diktadura militarren garaietan Argentinan izandako giza eskubideen urraketei buruz.

Konklusioak

Gizarte garaikideetan, memoria-lekuak iraganeko akatsei, oraineko erronkei eta etorkizunerako ikasgaiei buruzko hausnarketa-agertoki bihurtu dira. Memoria-leku horietako asko, biktimentzako eta haien senideentzako haiei dagokiena itzultzeko lan sinbolikoa egiteaz gain, hezkuntza- eta kultura-agertoki bihurtu dira, eta, bertan, hurrek, gazteek eta helduek elkar topatzea lortzen dute, eta berriro gertatu ezin denari buruz hitz egiten dute.

**ESPAINIAKO ESTATUAN MEMORIA HISTORIKOA NOLA DAGOEN
KULTURAREN ETA HEZKUNTZAREN EREMUAN**

Aztertu berri dugun nazioarteko testuinguru horren aurrean, espainiar estatuak memoria historikoaren arloan egindako kultura- eta hezkuntza-lanari buruz ari garenean, jardunik ezaz hitz egin behar dugu, ez erabatekoa, baina bai adierazgarria.

Jardunik eza horren arrazoi nagusia da gobernu zentralak ez duela interesik benetako kultura-politika bultzatzeko Gerra Zibilari eta frankismoari buruz interpretazio unibertsal onartu bat ezartzearen inguruan. Horren ondorioz, kultura-politika hori ekimen pribatuen edo gobernu lokalen borondatearen arabera izaten da, eta horrek mugak izaten ditu diru eta baliabide aldetik.

Espainian, memoriaren egoeraren adierazgarria da, kulturaren ikuspegitik, Gerra Zibilari buruzko museo bakarra dagoela (Morata de Tajuña, Madril). Museoa taberna baten barruan dago, eta, jakina, proiektu pribatu bat da. Bestalde, hezkuntza-eremuari dagokionez, kultura-ekitaldiak antolatzeke gidoi historiko zorrotza izan arren, ikuspegi pedagogikoa askotan gutxietsi egiten da han gertatutakoa omentzeko eta birsortzeko fidagarritasunaren aurrean.

Alderdi horietako bakar batek ere ezin du gutxietsi ekintza horien garrantzia eta beharra. Izan ere, ekintza horiek erresistentzia-gune dira administrazio zentralak Espainiako gizarteari ezarri nahi dioten desmemoriaren aurrean. Hala ere, jarraitu beharra daukagu memoria historiko serio eta eraginkor bat berreskuratzeko politika publiko bat eskatzen eta horren alde borrokatzen, eta horretan, jakina, hezkuntzak eta museoek funtsezko zeregina izan behar dute.

Espainiako gizartearen zati handi batek ez du ezagutzen Gerra Zibila eta frankismoa bezalako garai ez hain zaharra eta gure orainerako transzendentala dena. Horregatik, ezin dugu esan demokrazia guztiz osasuntsua denik; izan ere, biztanleriari ez zaio utzi ulertzen diktaduran zer gertatu zen eta ezta sistema demokratiko batek babestu behar dituen balio guztiak defendatu behar direla ere.

Testuinguru horretan, beharrezkoa da hezkuntzara jotzea ezjakintasun horri amaiera emateko, baina, jakina, jakitun izanik administrazio publikoak ez duela babesten iragan traumatikoaren interpretazio kritikoa egitea planteatzen duen hezkuntza oro. Horregatik dira funtsezkoak **memoria-museoak**, hezkuntza-erakunde egokienak baitira edozein adinetako, jatorri sozial eta/edo kulturalerako jendeak iragana eta, aldi berean, hezkuntzatik gazteei ematen zaien lehen aipatutako diskurtso ofiziala behar bezala ezagutu eta uler dezan.

Memoria-museoa gure gizartearen hezitzaile gisa aukeratzea ez da kasualitatea, argi baitago lan hori egiteko oso egokiak direla.

Bestalde, memoria-museoak Espainian oroimen historikoari aurre egiteko egokiak direla eta behar direla ulertzeko, museoaren berezotasuna aztertu beharra dago, eta baita gaur egun hezkuntza-erakunde eraginkorrenetako bat zergatik den azaltzen duten ezaugarriak ere.

Sortu zirenetik, memoria-museoek gizarte-eragile garrantzitsuak dira; izan ere, "iragan gatazkatsuari aurre egitea funtsezko osagaia da giza eskubideetan eta giza duintasunean oinarritutako nortasun nazional bat eraikitzeke, eta, beraz, agertoki horiek eraikitzea ekarpen adierazgarria da gizarte hondatu bat berreraikitzeke".

Horrela, diktadura-prozesuetako biktimen gizarte-eskaerei erantzungo diete, erakunde horietan aurkituko baitute beren arbasoen memoria edo berena konpontzeko bidea. Baina, aldi berean, museo horiek errudunen zigorgabetasunari aurre egiteko ere balioko dute. Orduan, memoria-museoek, berezko funtzio soziala betetzeko, ikuspegi kritikoa izan behar dute errudunekin, eta salaketa-ikuspegitik begiratu, eta, aldi berean, biktimei laguntza eman eta historiaren alorreko hezkuntza eraginkorra izan dadin ahalegindu. Horretarako, iraganaren interpretazio kritikoa eta objektiboa erakutsi behar dute, eta, aldi berean, bertaratzen den publikoa kontzientziatu egin behar dute zeinen garrantzitsua den iragan traumatikoa ez ahaztea eta hartatik ikastea gure oraina hobetzeko eta, batez ere, etorkizun hobea eraikitzeko. Orduan, jakitun izanik memoria-museoek oso lan garrantzitsua egiten dutela iragan traumatikoa izan duen gizartea hezteko garaian, hau galdetu beharra dago: **zergatik ez daukagu Espainian memoriaren museorik?**

MEMORIAREN MUSEOA IRUNEN

Memoria, memoria-lekuak eta -monumentuak, eta historia-museoen eta memoria-museoen arteko aldea zertan datzan aztertu ondoren, galdera da ea Irunen beharrezkoa ote den memoria-museo bat.

Borroka armatuak denbora gutxi iraun zuen gure hirian, baina, ordutik aurrera, milaka irundarrek jasan zuten errepresioa eta frankismoa.

Garai horretako zenbait datu azter ditzakegu.

- Estatu-kolpearen ondoren, Irunen erresistentzia handi bat antolatu zen, eta hiria defendatzeko borrokatu ziren.
- Armada faxista Irunen sartu ondoren, errepresioa eta erbesteratzea hasi ziren. Milaka irundarrek muga zeharkatu behar izan zuten bizia salbatzeko. Beste batzuk hil egin zituzten eta hobi komunetan lurperatu: Pikoketa, Behobia...
- Gerra amaitu zenean, Irungo mugatik ehunka pertsona iristen hasi ziren. Kataluniatik barrena atzera egin eta berriro ere muga gurutzatzen saiatu ziren, mundu-gerra hastear baitzen eta frantziar estatua presioa egiten hasi baitzen. Etorbidearen zubian lehen iragazki bat jarri ondoren, kontzentrazio-esparruetara eramaten zituzten, hala nola Stadium Galera, Hilaturas Ferroviariasera, Elgorriaga txokolate-lantegira, Abiadura Txikira, etab. Haietan, berriz sailkatu eta beste kontzentrazio-esparru handiagoetara, edo kartzeletara eramaten zituzten, edo aske utzi.

Erbesteratzea, deportazioa, hilketak, trenbide-langileen garbiketa, konfiskazioak, irakasleen aurkako errepresioa... Txosten honen asmoa ez da gertaera horiek guztiak sakon aztertzea, baizik eta nola eta zergatik ezagutarazi behar diren ikustea.

Ikustea, baita ere, Errepublikan, gerran, gerraostean eta frankismoan gertatu ziren gertaerak ikastetxeetan erakutsi eta azaldu behar direla.

Hirian leku bat egon behar duela biltzen den informazio guztia (argazkiak, elkarrizketak, marrazkiak, txostenak...) bilduko duena; presente izan zirenentzako memoria-leku bat eta ikasteko leku bat gainerakoentzako. Zer gertatu zen jakiteko leku bat, gertaera horiek errepika ez daitezen lagunduko duena.

Museo hori kokatzeko lekuari dagokionez, uste dugu tokirik egokiena Abiadura Txikiko eraikina dela; izan ere, lehen esan dugun bezala, Irunen izan ziren kontzentrazio-esparruetako bat baitzen.

Gure ustez, Via Irun proiektua dagoen bezala, Aduana zaharreko eraikinak gaituko dira eta hainbat gairi buruzkoak izango dira (enpresak, aisia, kultura...). Abiadura Txikiko eraikina egokia litzateke Irunerako memoria-museoa kokatzeko.

BIBLIOGRAFIA

“Lugares de memoria: entre la tensión, la participación y la reflexión”
(Yaneth Mora Hernández. Kolonbia. Bartzelonako Unibertsitatea).

“El museo memorial: un nuevo espécimen entre los museos de historia”
(Cintia Velázquez Marroni. Tlatelolco-UNAM Kultura Zentro Unibertsitarioa, Mexiko)

“La memoria histórica en España y su situación en el ámbito educativo: la necesidad de crear un museo memorial en España” (Manuel Barreiro Mariño, Madrilgo Unibertsitate Autonomoa)